

O'ZBEKISTONDA INSON HUQUQLARI VA QADR QIMMATI.

Yusupov Olloyor Ro'zimuhamedovich
O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi
"Islom huquqi" 2-kurs magistranti
+998999175094
ollohyor0708@gmail.com

Annotatsiya: Inson huquqlari negizida inson shaxsi qadriyati turadi. Odatda inson huquqlarining uch bo'g'ini bir-biridan farqlanadi: fuqarolik va siyosiy huquqlari; yashash huquqi, fikr va so'z erkinligi huquqi, uyushmalarga birlashish huquqi va boshqalar va uchinchi bo'g'ini iqtisodiy ijtimoiy huquqlar; bilim olish huquqi, mehnat qilish huquqi, ijtimoiy ta'minot olish huquqi, malakali tibbiy xizmatdan foydalanishga bo'lgan huquqlar va h.k.

Kalit so'zlar: Inson huquqlari; erkinlik; qadr; huquq va burchlar; BMT; shaxs; davlat; jamiyat; ko'pfuqarolik; xalqaro hamkorlik; xalqaro huquq; malakali tibbiy xizmat; aybsizlik prezumpsiyasi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqilligi e'lon qilinganidan keyin ratifikatsiya etilgan birinchi xalqaro hujjat "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi"dir. Bu bejiz emas, albatta. Chunki insonning ulug'lash, uning xohishi, irodasini kafolatlash orzu umidlarini to'la ro'yobga chiqarishni o'zining bosh maqsadi qilib belgilagan mustaqil davlatimizning yetakchi tamoyillarini ana shu muhim xalqaro hujjatga muvofiqlashtirish nazarda tutilgan edi.

Huquqiy demokratik davlat qurish, qonun oldida barchaning barobarligi, insonning islohoti uchun emas, balki islohotlarning inson uchun xizmat qilishi, kuchli ijtimoiy muhofaza siyosatini yuritib, islohotlarni bosqichma-bosqich amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozir Respublikada insonning huquqiy holati tubdan o'zgarib bormoqda. Konstitutsiyamizning 19-moddasida bunday deyilgan: O'zbekiston Respublikasida insonning huquq va erkinliklari xalqaro huquqning umume'tirof etilgan normalariga binoan hamda ushbu Konstitutsiyaga muvofiq e'tirof etiladi va kafolatlanadi. Inson huquq va erkinliklari har kimga tug'ilganidan boshlab tegishli bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, e'tiqodi, ijtimoiy kelib chiqishi, ijtimoiy mavqeyidan qat'i nazar, qonun oldida tengdirlar.

Imtiyozlar faqat qonunga muvofiq belgilanadi va ijtimoiy adolat prinsiplariga mos bo'lishi shart".

Shaxs huquqiy holatining muhim jihatlaridan biri shu huquqiy holatini vujudga keltiradigan qoidalardir. Bu jamoatchilik manfaatlarini shaxsiy manfaatlar bilan birga qo'shishdan hamda huquq va burchlarining shunga asoslangan birligidan, huquq va burchlarning umumiyligidan, insonparvarlikdan iborat.

Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasida inson huquq va erkinliklarini himoyalash sohasidagi 60 dan ziyod xalqaro huquqiy hujjatlarga imzo chekilgan.

BMTning inson huquqlari borasida esa hozirgi paytda 80 ga yaqin konvensiya mavjud. Umumjahon deklaratsiyasidan farqi shundan iboratki, bu hujjatlarda inson huquqlari batafsil talqin qilinadi va ularning ro'yobga chiqarishning davlat tomonidan kafolatlanishi mustahkam qo'yilgan, har qanday holatlarda ham mustahkam inson huquqlarining davlat tomonidan cheklanishi mumkin bo'lmagan alohida turkumlari, masalan; yashash huquqi, qiynoqlarga yo'l qo'ymasligi, fikr va e'tikod erkinligi, sudlov himoyasiga bo'lgan huquq va boshqalar ajratib ko'rsatilgan.

O'zbekiston davlat mustaqilligiga erishgan dastlabki kunlardanoq shaxs, jamiyat va davlat munosabatlarini umuminsoniy qoidalar hamda xalqaro huquqning umume'tirof etilgan prinsiplari asosida qadam qo'ydi.

Shaxs, davlat va jamiyat munosabatlarning asosiy yechimini belgilovchi huquqiy asos Konstitutsiya qabul qilindi.

Jamiyatning, davlatning shaxslar bilan bo'ladigan va huquqiy normalar bilan belgilanadigan o'zaro munosabatlari shaxsning huquqiy holati deb ataladi.

Shaxs huquqiy holatini belgilovchi, ya'ni shaxsning tartibga solinishi jamiyatda amalda bo'lgan ijtimoiy normalar ta'sirida yuzaga keladi. Masalan, urf-odat, odob, an'analarning o'rni alohida mavjud. Shaxs bilan davlat o'rtasidagi munosabatlar qonunlar va boshqa huquqiy normalar bilan belgilanadi.

Fuqaroligi bo'lmagan, ya'ni hech bir davlat fuqaroligini olmagan shaxslarning huquqiy holati muayyan davlatda alohida holatda bo'ladi.

Ikki fuqarolikka yoki ko'p fuqarolikka ega bo'lgan shaxslarning huquqiy holati ham ma'lum munosabatlarda o'zgacha holat kasb etadi. Demak fuqarolik, fuqarolikka ega bo'lmaslik, ko'p fuqarolik masalalari shaxsning huquqiy holatiga ta'sir etuvchi omildir.

Ikkinchidan, shaxsning huquqiy holatiga ta'sir etuvchi omillardan yana biri, shaxsning ma'lum yoshga to'lishi va natijada muomala layoqatiga ega bo'lishi hisoblanadi.

Jamiyat va davlatning shaxs bilan munosabatlari va aloqasi to'g'risidagi huquqiy normalar qonunda emas, balki faqat Konstitutsiya normalarida o'z aksini topadi.

Har bir mamlakatda inson huquqlariga va asosiy erkinliklariga nechog'lik rioya etilayotganligiga qarab, shu mamlakatning jahon iqtisodiyotidagi obro'si va uning boshqa davlatlar bilan munosabatlari belgilanadi. 1948 yilda BMT insonning asosiy

huquqlariga ishonchini mustahkamlash va BMT prinsiplarini amalga oshirish maqsadida Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasini qabul qildi.

Unda BMT ustavining, inson huquqlarining har jixatdan hurmat qilinishi barcha hukumatlar va barcha xalqlarning mushtarak burchidir, - degan prinsipi o'z aksini topgan. Bu deklaratsiya buyuk tarixiy ahamiyatga molik hujjat bo'lib, u jahon aholisining vijdoni, jamiyatlar va hukumatlar pozitsiyalarining nechog'lik to'g'riligini o'lchab beradigan mezonlardir.

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasidan keyin yana uch hujjat, ya'ni, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi 1996-yil 19-dekabrda xalqaro pakt, 1996 yil 18-dekabrda fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi pakt, fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi 1996-yil 19-dekabr xalqaro paktga fakultativ protokol qabul qilindi. Bu hujjatlar xalqaro huquqiy munosabatlarda inson huquqlari to'g'risidagi bill (qonun) deb atala boshladi.

Bu ko'rsatilgan inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va inson huquqlari to'g'risidagi paktlar birgalikda davlatlarning inson huquqi sohasidagi xalqaro hamkorligini asosini tashkil qiladi.

O'zbekiston Respublikasi bu masalada, mustaqillikka erishgach xalqaro hujjatlarni tan olib, ularga sodiq qolishini ma'lum qiladi va 1992 yil 8-dekabrda qabul qilingan Asosiy Qonunimizda, nafaqat O'zbekiston fuqarolari, balki barcha insonlarning asosiy huquqlari va erkinliklarini ham mustahkamlab quyildi.

O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligiga erishishi bilan fuqarolik instituti mazmunan tubdan yangi ma'no va mustaqil ahamiyat kasb etadi. Endilikda fuqarolik davlatchiligimizni muhim ajralmas belgisidir.

Fuqarolik Asosiy Qonunimizning 22-moddasida, ya'ni: O'zbekiston Respublikasining butun hududida yagona fuqarolik o'rnatildi.

O'zbekiston Respublikasining fuqaroligi, unga qanday asoslarda ega bo'lganliklaridan qat'iy nazar, xamma uchun tengdir.

Qoraqalpog'iston Respublikasining fuqarosi ayni vaqtda O'zbekiston Respublikasining fuqarosi hisoblanadi. Shaxsni himoya qilish shuningdek uning hayotini ijtimoiy xavfli tajovuzlaridan muhofaza qilish davlatning muhim vazifalaridan hisoblanadi.

Inson va fuqarolarning asosiy huquqlari tizimida eng muhimi yashash huquqi hisoblanadi.

Haqiqatdan ham, yashash huquqi insonning tabiiy huquqidir, har bir inson jinsi, irqi, millati, dini, tili, ijtimoiy kelib chiqishi, fikrlash, shaxsiy va ijtimoiy ahvolidan, yoshi, jismoniy kuch, sog'ligidan qat'i nazar yashash huquqiga ega.

“Yashash huquqi har bir insonning uzviy huquqidir. Inson hayotga suiqasd qilish eng og'ir jinoyatdir”-deb, Konstitutsiyamizning 25-moddasida mustahkamlab qo'yilgan.

Mazkur modda xalqaro huquqiy hujjatlarga, aniqrog'i, inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasiga; Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi Pakti va fuqarolik siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro Paktga to'la mos keladi va mana shu hujjatlardan kelib chiqadi.

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 3-moddasida: "Har bir inson yashash, erkinlik va shaxsiy daxlsizlik huquqiga egadir", deyilgan bo'lsa, Fuqarolik huquqlari va siyosiy huquqlari to'g'risidagi Paktning 6-moddasi 1-bandida: "Har bir insonning yashash huquqi uning ajralmas huquqidir. Bu huquq qonun bilan muhofaza etiladi. Hech kim o'zboshimchalik bilan insonni yashash huquqidan mahrum qila olmaydi", deb belgilangan.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, shaxsning O'zbekiston Respublikasidagi huquqiy holati bu kishining O'zbekiston Respublikasi huquq normalari bilan belgilangan holati, uning jamiyatdagi, davlatdagi o'rnidir. Bu normalar O'zbekistonda yashovchi shaxsning jamiyat bilan munosabatini, davlat bilan munosabatini, ularning asosiy huquq va burchlarini belgilaydi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng, inson huquqi masalalariga oid 100 dan ortiq qonunlar qabul qilindi. Respublika Prezidenti esa shu davr ichida inson huquqi masalalariga bag'ishlangan 60 dan ortiq farmon qabul qildi. Inson erkinligi va shaxsiy daxlsizligining buzilishi har bir shaxsning sudga shikoyat bilan murojat qilish hamda buzilgan huquqlarini tiklash va uning talablarini qondirish huquqini keltirib chiqaradi.

Inson ya'ni shaxsning xulqi asosida uning ma'naviy axloqiy timsoli haqidagi qarashlardan shakllanadi, ular shu asosida jamoatchilik, jamoalar, boshqa shaxs-individlar, tomonidan aniq shaxsning xususiyatlariga baho beriladi.

Endi, qadr-qimmat esa o'zining jamoatdagi o'rniga, shaxsiy xususiyatlariga, qobiliyatiga, dunyo qarashiga qarab o'zini-o'zi ichki baholashdir. Har bir inson o'zining jamiyatda tutgan o'rnini anglab yetadi. Unga o'zini-o'zi hurmatlash va boshqa odamlar uni hurmatlashini his qilish xususiyatlari xosdir. Ya'ni insonning jamiyatda tutgan o'rnini o'zi anglab yetishi umuman uning harakat va xulqini aniqlab beradi.

Shaxs sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish huquqining e'lon qiliganligi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining inson huquqlariga oid xalqaro standartlariga to'la mos keladi. Misol uchun "Inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasi" ning 12-moddasida ko'rsatilganidek, "Fuqaroviy va siyosiy huquqlar to'g'risida"gi xalqaro Paktning (1966) 17-moddasiga ko'ra "Hech kimning shaxsiy va oilaviy hayotiga o'zboshimchalik yoki noqonuniy tarzda aralashishi, uni uy-joy daxlsizligiga yoki yozishlardagi sirlarning daxlsizligiga o'zboshimchalik yoki noqonuniy tarzda tajovuz qilish va uning or-nomusi va sha'niga tajovuz qilinishi mumkin emas".